

A.B.

ВОЄННА ЧИТАНКА.

Ч. 1.

За Україну.

Видавництво українського народного учительства.

Відень, 1915.

ВОЄННА ЧИТАНКА.

Ч. 1.

За Україну.

(Збірка.)

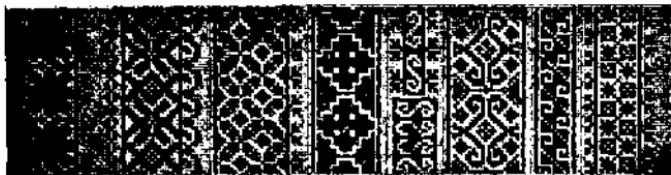
**Памятка українській дітворі від народнього
учительства.**

Видавництво українського народнього учительства.

Відень, 1915.

З ДРУКАРНІ АД. ГОЛЫЦГАВЗЕНА У ВІДНІ.

Від Видавництва.

Далеко від рідної землі, від рідної хати, по всіх усюдах цілої держави тужить наш український народ за рідним словом. Діти, батьки і ранені жовніри, всі радіб дістати рідну книжку, яка звеселила би серце і скріпила душу.

Се спонукує нас видати кілька, для всіх цікавих, збірок оповідань.

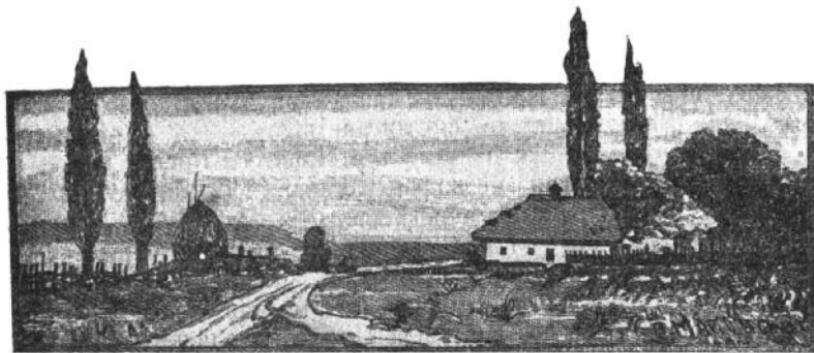
Першу нашу книжочку присвячуємо українській дітворі, що нещасна у весні житя мусить тинятись по чужині. Нехай вона довідається ся, за яку то велику справу її батьки і брати кров проливають, за що терплять злидні і малі, невинні діти. Вже в молодих серцях нехай зацвите свята любов до рідної землі і в сій любові нехай виростають наші діточки на славу і надію Неньки-України.

З МІСТ.

	Сторона
1. Від Видавництва	3
2. Вечір (Т. Шевченка)	5
3. Рідний край (Ю. Федъковича)	6
4. Зрадив (Б. Лепкого)	6
5. Воєнний марш (пісня)	12
6. Малий герой (С. Кабаровської)	13
7. Зазив (Б. Лепкого)	24
8. Листи Марусі (В. Кабаровського)	26
9. Наша Україна (Б. З.)	35
10. „Ще не вмерла“ (пародний імн)	37

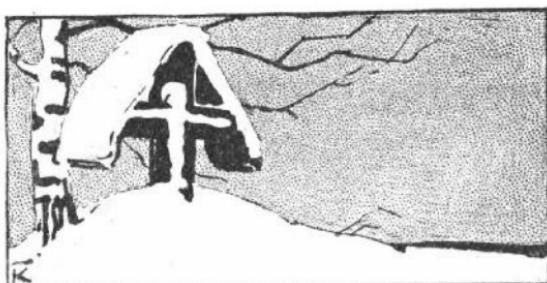
Вечір.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихнє, поле німіє.
Радіють люди, що відпочинуть.
І я радію і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце відпочиває.
Чорнє поле і гай і гори.
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре, зоре! — і слізози кануть.
Чи ти зйшла вже й на Україні? . . .

* * * * *

Тарас Шевченко.

Рідний край.

Земле моя, нене моя,
Голубко моя,
Пахучими васильками
Майованая;
Кріавими річен'ками
Мальованая,
Дрібненькими слізоньками
Поливаная!

Юрій Федъкович.

Зради в.

(Оповідання).

Від коли хлопці вийшли з села, Федір не міг собі дібрати місця. Типяв ся від хати до хати, від колиби до колиби, від одного верха до другого і всюди було йому зле і всюди не добре. Такої нуди не тямив. Ані легіні на тримбітах не грають, ані дівчата не

співають пісень, а про танці навіть не згадують! Почав ся інший танець з такою музикою, що земля, мов несамовита стогне. Ой погуляв би собі й Федір, ой погуляв би! Аж його нема! Таж то Бог знає, чи лุчить ся коли така нагода. Може й вмре, а такої війни не буде. Другі згадуватимуть, як то вони ходили від одного краю до другого, серед граду куль і по кістки в крові, як сто разів у днину могли вмерти, а прецінь остали ся живими, яких пригод зазнали, якого докошали діла, розказуватимуть, а Федорові останеть ся лише одно — слухати. Він пересидів дома біля хати, як той пес на припині. І нема йому чим похвалити ся, нема що згадати. А прецінь він не дитина, — 15 літ! Як записували до Стрільців — заголосив ся. Не приймили, казали, що літ не має. „Га я з літ стріляти не буду, тільки з кріса“ — відповів. Не помогло. „Такий припис — тай годі“. Навіть батько, хоть які старі, пішли з возом, а Федір остав ся в селі з бабами й дітьми, аж соромно.

А тут така нудь, хоть повісь ся. Дівчата снують ся як тіни, молодиці зітхають і плачуть, зелене листя жовкне й починає облітати, нині вже й перший мороз осріблив гори. Тишіна і погода. Тільки Прут шумить, як давнійше й летить мовби кудись спішив ся. Може гонить, щоб своїми зимними водами напоїти тих, що мрут зі спраги, може хоче розлити ся по широких полях і сполокати кров...

Усячипа приходить Федорови па гадку. Навіть спати не може. Часом здається ся йому, що хтось стукає до дверей, що кламцають карабіни до стрілу, що дорогою в гору посувалося ся довгі ряди чужої кін-

ниції зі списами і в баранячих, волохатих шапках. Вибігає з хати — спокій. Лиш мрака висить над селом і місяць купається в Пруті. Лиш стара Процихаходить від воріт до воріт і заглядає на кожде подвіре, за кождай оборіг, поміж каміннє, чи не знайде своїх синів. А сини вже десь далеко... Хто знає де!... Сама їх відвела разом з другими до міста, сама з підщухлими від плачу очима до пустої хати вернула, а тепер ходить і шукає. Щось їй в голові помішало ся.

„Миколо! Петрусю! Дмитрику!“ — повторяє біля кождого подвіря, не повторяє, а сичить якимсь дивним шепотом, ніби ворожка над чарами, а не діставши відповіди, стрибає зігнута дальше, все дальше, поки не згубить ся поміж ялицями в мраці.

А тут така тишина, така нудь, хоть мини ся. Лиш місяць купається в Пруті, і Прут жене, спішить ся. Лиш жовте листе облітає з білих беріз... Кілько то народу упаде — ой кілько!... Аж нараз — се що? Чи найстарша ялиця упала, чи камінь Довбуша звалив ся — що за гук? Задріжала земля, Прут на хвилю ніби спинив ся. Гу-гу... гу-гу... гу-гу-гу... гу!... Гармати. Федорови кров' заграла в жилах. Вона — війпа! Побачить її на власні очі. Почує запах пороху, буде мав що згадувати на ціле життє... Побіг. Знав таке місце за потоком, з котрого добре було можна бачити геть навколо. Каміннє тут спинало ся одно на другім, як височезні вежі. Вмів по них видрапувати ся [на найвищий] шиль, [мов дика коза. Виліз. Було над раном; зривав ся вітер і дер мраку на кусні. Тут є, там нема. Тут бачиш все,

а там, якби хто веретою накрив. Федір мав добре очі, знати кождий камінь, кожду ялину, знати, чиє котре воринне і як далеко. То, що побачив перед собою, зрозумів. Далеко, у долині стояло вороже військо табором. Кілька соток людей. Табор спав, якби хто скелі поскочував з гір і кинув на зелену долину. Видно втомилися вояки і довго не спочивали. Навколо стояли варти, зігнуті, втомлені, як громом обчімхані пеньки. Кілька коней пасло смачну, росисту траву. Якби не потік, можна би чути голосне храпання вояків . . .

Чого вони прийшли у наші зелені гори? Яка сила загнала їх тільки світ? І з чим вони приходять?

Федір міг був відповісти на всі toti питання, бо читав книжки.

Жене їх темна сила, а йдуть, бо мусить, а не суть нам біду. В гуцульські вольні гори, де до-недавна чоловік буяв як орел, несуть пута па слово і думку безталанні лицарі неволі. Треба бігти в села і дати знак всім, щоб ховали статки, а дівчата, щоб тікали у ліс, як сарни.

Негайно і хутко спустився Федір із скелистого вершка і як сполоханий звірок продирається між кущами жерепу і ялівця.

Вже був недалеко торішнього оборогу, як зпозаду горбка висунулися три довгі списи і три високі косяматі шапки. Списи колоди мраку, а шапки колисалися як лялі.

„Стій“!

Федір станув.

„Ти хто такий?“

„Я тутешній, син Миколи Клепача“.

„Звідки йдеш?“

„Пасу товар на полонині і біжу по харч.“

„Значить ся ідеш з далека. Чи не бачив де війська по дорозі?“

„Якого?“

„Вашого. Знаєш, яке ваше військо?“

„Чому ж би не знати?“

„Так говори. А лиш говори правду, бо за брехню смерть.“

Федорови якби блискавка перед очи майнула. Чи є тут де наше військо, не знає, а хочби знати, не показав би за п'які гроши і під ніяким примусом. Хотів до Стрільців іти... Ale він їм покаже військо, — а покаже! Попамятають Федора.

„Там за поповою цариною стойть наше військо табором, я добре бачив. Відпочиває. Довкола варти.“

„Кілько їх може бути?“

„Кілька соток, я не числив...“

„Далеко?“

„Зо дві години ходу.“

Іздії зглянули ся поміж собою, пошептали щось і казали Федорови завернути та йти перед кіньми.

Дорогою поучали, що мусить говорити правду, вірно як є, що як добре спишеть ся, то дадуть йому кріс і стане вояком, а як що збреше, так повісять на першій ялиці. Говорили чужою мовою, але закидали по нашему і Федір розумів. Незабаром привели Федора до війська; був се цілий відділ з кількома гарматами.

„Сей хлонець вертав з полонини і видів ворога, як розложений табором спав. Каже, що буде їх там

кілька соток. Тільки дві годині ходу.“ Федір потвердив, додав дещо і вщевняв, що говорить правду. Старшина збила ся в гурт. Розложили ману, провірили, годило ся. — „Там дійсно повинен бути неприятель. Заскочимо його зневечля і вибемо до ноги... Веди!“

Повів. Знав гарний, приступний плай і незабаром опинилися на тім хребті, з котрого видно попову царину. За цариною в кітловині спочивав табор. Гори й горби взяли його в свої обійми і закрили так, що навіть через шкула не можна було добре розібрати, який він там є. Над кітловиною знов висіла мрака.

„Ось там, бачите?!...“ — показав Федір і серце на хвилю перестало бити. Чи повірять такому молодому хлопцеві? „Прецінь не має причини брехати. Отже до діла. Чим скорше, тим краще. На сніданє будемо в їх таборі.“ Дали знак і військо малими відділами почало сунути ся вперед, в напрямі попової долини. Тимчасом гармати викараскали ся на гору і знайшли собі місце. Ох, як втомили ся! Витягнули ший, повернули ними па право і ліво і нараз на цілі гори ревнули своє страшне: „Гу!“

„Гу!“ — повторив верх верхови і долина долині. „Гу-гу“. І ще раз і ще раз, аж всі гори вкрилися димом, аж каміннє почало відривати ся й летіти, як листі з дерев, аж замовк Прут і казав-би, задеревів з дива.

Там де був табор, осталась одна велика рана. „Гу! Гу! Гу!“ — ревіли безнастанно гармати.

А Федір стояв на верху і кликав у діл: „А міряйте добре, бо то свої. Я вам показав ваше власне військо!“

Тряс ся і горів цілий, аж падлетіла куля і заткала йому уста.

Богдан Лепкий.

Воєнний марш.

Сміло, други! Не втрачайте
Духа в нерівнім бою.
Рідву Вкраїну спасайте,
Честь і свободу свою!

Як нам умерти прийдеть ся
В кайданах московських, тюрмах —
Местник новий підійметь ся
На наших збліліх кістках!

Най нас по тюрмах саджають,
Най нас катують й огнем,
Най у Сибір засилають —
Ми усі муки знесем...

Як нам умерти прийдеть ся
В кайданах московських, тюрмах —
Местник новий підійметь ся
На наших збліліх кістках!

Малий герой.

Було се горячої днини в осени 1914. року. Щіла земля купала ся в золотім, соняшнім сяйві. Дерева стояли втомлені жарою, квітки пріли з надмірного горяча та наповняли повітря ароматними пахощами. Пташки скрили ся у тіні кущів та дерев і замовкли. Уся природа неначе дрімала і не чути було навіть, як в чистому повітрі бреніли несчислимі росвища комашні.

Малий Лазар поспішав скорою ходою крізь густий ліс. Піт струями соливав з під його соломяного капелюха, груба сорочка прилягла до тіла, а лице горіло від великої втоми. Той хлопчина не зважав на те — то йшов, то біг.

Іноді пошпортивав ся на розгалужене, вистаюче коріннє дерев, яке неначеб хотіло спинити його, то знов продираючи ся крізь гущавину, впадав у сіть пнуших лісних ростин. Тернина шарпала його сорочку, крапива парила ноги, будяки чіпали ся одежі. Та Лазар не цомічав щічого, бо дуже йому було спішно.

— Хто се такий? — питала тихим цвірін'янем свою товаришку штапінка, спокохана ломотом галузя.

— Що так наглять його? — думала стрівожена вивірка, втікаючи на сам вершок бука, і щойно звідти сміливійше гляділа цікавими очелятами за пезнаним прохожим.

— Де він так спішить ся, що не бачить наших палат і валить нашу працю одним потрученем ноги? — нарікали, жаліли ся мурашки.

— Чого він крадеть ся сею гущавиною та перевиває мені пообідну дрімку? — обурював ся зайчик, і втікав великими скоками з під корча, до котрого наближає ся Лазар.

— Як сміє він скидати наші величаві капелюхи? — сердилися паленіючі мухомори.

— Про що він думає, що й не помічає краси наших личок і тоще нас немилосерно? — шепотіли квітки..

Не дивуйте ся пташенята і ви мурашки, не жалуйте ся і ви дрібні квітоньки. Не пустота жене його туди, не даром вносить він заколот у супокійне ваше царство. Хіба не знаєте, що се за час настав?

Не буде більше супокою ні у полі, ні в лісі, ні в високих горах, ні в тихих долинах. Рев гармат залунає страшим відгомоном довкола. Земля застогне під кінськими копитами, небо спалахне луною пожарищ. Стрепенеться усе, що живе, задріжить щлий світ. Ще не такий заколот і переполох впаде на мешканців землі. Не лиш птички, але й люди втікати муть із своїх хат.

Не тільки супокій лісових авіряток, але і мир людини пропаде від страшного грому, а всі їх бажання й мрії потонуть у морі крові. Жалобою наповнять ся людські серця.

Згубить батько сина, мама шукати ме дітей, брат сестри, а рідня стареньких родичів. — Не такі як муравлині палати валити муть ся, цілі міста розпадуть

ся в одну мить і з великанської праці тисячів рук і соток літ остане нараз одне румовище. Бо настане хвиля, в якій правда бороти меть ся з неправдою, світло з темрявою. Прийшов час, у якім рвати муться кайдани народів. Вибила година, в якій воля мусить побороти гніт і насилля. Розгорілась війна проти жорстокої Московщини, що під її ярмом стогне стільки народів, а найбільше закріпощений наш український народ. Велика і важна хвиля. Важна і велика ціль мандрівки Лазаря. Спішить до неї чимкорше, не дорогами, не стежками, а гущавиною ліса. Хоче швидше дійти.

* * *

Серед темних, густих, букових лісів, серед зелених буйних царинок у долині ріки Прута, на Буковині розсіло ся велике, гарне село Горошівці. У сім селі, в невеличкій катині, що садочком як вінком обведена, мешкав Лазар Мельничук. Його мати Гафія, від кількох літ вдова, вела при помочі найстаршого сина Миколи цілу господарку, в чім чимало помогав їй Лазар.

Мати любила свого Лазаря. Бувало нанесе він їй з ліса хворосту, назбирає найкращих грибів і знає, де ростуть найрясніші ягоди, а й пструга нераз принесе із Прута, хоч до ріки щмат дороги.

А поїде з матір'ю та з братом Миколою у Чернівці, то усюди обводить їх точнісінько так, неначе у сім місті родив ся. Такий уже понятливий вдав ся.

І брат Микола любив його, бо що не скаже йому, все Лазар зробить як слід. Особливо добрий був з нього

післанець. Чи сюди, чи туди пішлеш його, за тим чи за сим, вже поладнає так, що усі дивують ся.

Де його не посіш там і виросте, — казала часто мати.

І справді. Вештав ся він нераз від села до села, нишпорив по лісах, які від Черновець майже до російської границі знав, мов свій садок коло хати. В цілій околиці Горошівець знаний вія був як очайдух і смільчак до всего. Не злякало його щонебудь; з боягузів сміяв ся. Кілько разів, як пас у ночі коні за селом, помагав він жандармам ганяти конокрадів, що із заграниці часто сюди забігали. Кілька разів вислідив їх криївки так зручно, що дивували ся й жандарми. Боялися ся його хлопці з сусідніх сіл та старалися ся жити з ним у згоді.

Бувало любив він дуже бавити ся у війну. Наробить паперових шеломів, наструже деревляних шаблонів та крісів, згуртує хлопців у чету та машерує з ними по насовиску. Порядкує, навчає мов справдішний вояк. Дісталось неодному, коли не хотів слухати, або не вмів сего чи того в лад виконати.

„Що за жовнір буде колись з тебе?“ — сміявся з такого Лазар.

Ось так виростав наш Лазар, вільний як вітер у полі, з буйною вдачею, сміливий, привязаний цілою діточкою душою до рідної землі й села.

Зі школи у Горошівцях виніс любов до своєго українського народу, а непависть до його ворогів-Москалів, що загарбали українські землі та наложили на наш нарід тяжкі кайдани, знищили наше славне військо запорожське та зананестили волю і славу України.

Оповідань про съміливі походи наших Запорожців, про їх відвагу, завзяттє й погорду смерти слухав усе в школі з великою цікавістю. Вони розбурхали і так з природи живу і богату діточку уяву. Кілько разів, пасучи худобу за селом, розтягнув ся наш Лазар на зеленій мураві, та позираючи в далеку даль і слухаючи шуму старих буків, мріяв про побідні пригоди та бажав нераз чогось такого, чого сам не вмів означити.

— Хотів би я побачити війну, — думав тоді Лазар.

Коли у літі минулого року пішла селом чутка про війну та занепокоїла усіх, Лазар тішив ся, що побачить те, про що доси лишчув.

Як старший брат Микола йшов на війну, а мати виряжаючи його, заливалася гіркими сльозами, дивувався ся Лазар.

— Чого ви плачете, мамо, сеж добре, що наші йдуть на Москала, а то немало лиха дізнав від нього наш народ! Мені ось плакати, що в хаті мушу сидіти! — казав він.

Від того часу Лазар не тримав ся хати. Вештав ся цілий день кудись, приглядав ся перемашеровуючим військам, гнав за ними аж до границі і даліше. Нераз цілими днями не було його дома.

— Куди ти вештаєш ся? — бідкала ся мати. — Тримай ся хати, а то вбють тебе Москалі.

— Ні, мамо, не годен я у хаті сидіти, хочу бити ся з Москalem, мушу йти до війська.

І опанований такими думками, крутив ся здалека за нашим¹ військом і ждав, чи не лучить ся нагода пристати до війська.

Одного ранку, блукаючи граничними лісами, побачив він, як великий віddіл росийського війська, що переміг наших у бою, провадив їх полонених. Було там наших може сто людей, а між ними до 20 жандармів враз з командантом.

Серед найжених московських багнетів йшли вони без збрuiї сумні та пригноблені.

На сей вид кров закипіла у серці Лазаря.

— Коли і як забрав їх лютий ворог? Куди веде? Яку долю потус ім? Може знущати меть ся над ними... О, сего не буде! Я мушу визволити їх з рук катів! — подумав.

Непомітно скрадав ся за ними, підглянув, куди їх повели та де замкнули. Вже надумав, що йому робити. Завернув у сусідне село, побіг на найближший постепунок і розповів, що бачив. Просив команданта, щоби дав йому револьвер до оборони, а він піде іувільнить полонених.

Командант знат проворність Лазаря та вволив його волю, а хлопчина, осяянний радістю, вітром пігнав у ліс. Він біг своїх ратувати, щоби не опізнати ся з помічю.

* * *

Сонічко вже хилило ся до заходу, як Лазар зближав ся до великої мурованої стодоли, що одинока стояла посеред піль. Там сиділи наші полонені жовніри. Стодоли сторожив московський салат з найженим багнетом. Як помітив Лазаря, гукнув до нього сильним голосом: „—Стой! Кто такий“?

Лазар став удавати заляканого та загикуючи ся поволи дрожачим голосом відповів:

„Я... Лазар“.

— „Що за Лазар?! Яке в тебе тут діло?“ — закричав грізно салдат.

— „Та ніяке. Я от туди так зайшов“.

— „Так гляди, щоб ти не попав ось там“ — крикнув салдат, показуючи на стодолу. — „Пашол вон“!

Але хлопець не втікав та зовсім не налякав ся погрози вартового. Почіхав ся у голову та сказав наче покірливо:

„Не сердіть ся, пане вояк, я вже собі йду, лише я хотів дати...“ та поволи почав витягати з за пазухи фляшку з горівкою. Салдатови на сей вид засвітили ся очи.

„Що ти хотів дати?“ — гукнув поквапно.

— „А ось сивуху для моєго вуйка, який тут сидить“, — сказав Лазар на видумку.

„Так! так! тут сидить твій вуйко, але ти його не побачиш.“

„Ta я знаю, я лише хотів просити вас, пане вояк, передати йому отсе,“ — говорив Лазар.

„Но добре, давай, хай покушаю, що дасп.“

„Кушайте здорові, — сказав хлопець та подав йому фляшку.

Вартовий скорим рухом приложив її до рота та випив нараз майже половину. — „Да, хароша водка; звідки ти взяв такої?“ — спитав.

— „Ta вуйна подали для свого чоловіка.“

— „А се що?“ — спитав салдат, витягаючи Лазарови з за пазухи капшук з тютюном.

— „Та се тютюн, візьміть вже його для себе, як ваша ласка,“ — сказав Лазар. — Та Москаля не треба було й просити. Він вже й так сковав кашшук у свою кишенью. — „Но, йди вже собі,“ — сказав до хлопця: „Вуйко твій водку дістане,“ — додав, та усміхнув ся злобно. Не помітив однак, що Лазар також дивно усміхнув ся.

Хлопчина поволи став віддалювати ся, але час від часу оглядав ся і бачив, як салдат скоро випорожнює фляшку. Коли випив усе до послідної каплі, кинув фляшку, витягнув кашшук з тютюном та хотів скрутити собі папіроску. Але руки дрожали, відмовляючи послуху, а наложений тютюн сипав ся на землю. Відтак впав і цілий кашшук.

„Що за біда!“ — забурмотів вартовий, та склонився, щоб підняти тютюн. Але горівка вже запаморочила голову, в очах йому потемвіло, ноги відмовили послуху. Він повалив ся як довгий на землю.

Хлопчина, укритий недалеко, лиш ждав на се. Він знов, що сильна горівка обезсилить скоро салдата. Постояв ще хвилину, а як побачив, що вартовий не рухається, приблизив ся тихо. Ступав уважно, щоб не зашестіла солома, що з розкинених стирт довкруги стодоли вкривала землю.

Як був вже коло вартового, хотів пересвідчити ся, чи він спить і запитав голосно: — „Що з вами стало ся?“ — Але салдат хропів вже твердим сном. Спити мов камінь, — подумав хлопець, — ось і добре.

Обережно нахилив ся над сплячим, всунув легенько руку у його велику кишенью.

Нараз всеміхнув ся. Очі засияли радісно. Найшов те, чого шукав. Великий ключ від стодоли був у його руках.

Обережно витягнув ключ, липшив салата, а сам скочив до тяжких дверей. Придергуючи сильно ключ, обертає ним поволі, щоби скретом не розбудити сплячого. Відтак відчинив двері і всунув ся до середини.

Полонені оставпіли з дива, як побачили перед собою малого Лазаря.

— „Втікайте, брати, куди лиш попадеть ся!“ — сказав тихим шепотом хлопчина, заки ще всі стямились.

„Чи се можливе? Сон це, чи дійсність? Як ти, хлопче, тут дістав ся? Звідки взяв ключ? — Де вартий?“ — І десять інших питань поспіпалось з уст вязнів.

— „Втікайте скорше“ — закликав Лазар.

„Я бачу, Лазаре,“ — сказав па відхіднім командант, — що ти не лиш очайдух, — як тебе в окоплиці звуть, але ти справдішний малий герой. Но, веди нас!“

Хлопець вийшов тихцем, розглянув ся довкола, дав знак, а тоді полонені обережно, один за другим, вийшли зі своєї вязниці.

— „Втікайте в отсей ліс“, — сказав хлопчина. „Я тут останусь, бо дуже втомив ся.“

— „Бувай здоров!“ відповіли визволені, а відтак тихо-тихесенько побігли до ліса. Лазар слідив за ними очима, а коли вже не було їх видно, повернув до стодоли.

Вартовий спав твердим сном. Заки Лазар вспів що небудь подумати, побачив їздця на коні, що чвальом зближав ся від сторони міста. Лазар як стій надумав, що йому робити.

Він чимськорше замкнув двері стодоли, а ключ закинув далеко в буряни. Відтак прикрив сплячого салдата соломою а сам відішов кільканайцять кроків та сів собі на мураві.

Їздець з кожною хвилею наблизяв ся. Хоч вже вечеріло, пізнав хлопець, що се якийсь московський старшина; але не злякав ся, лиш сидів дальше супокійно. Ще кілька скоків а їздець спинив піною вкри того коня. Лазар встав та якось нерадо зняв капелюх. Се був московський капітан. Суворим поглядом змірив хлопця, та спитав як і салдат. — „Кто такой?“

— „Я з поблизького села, вертаю ся домів та припочиваю,“ — відповів Лазар.

Капітан, не бачучи вартівника біля стодоли, питав дальнє:

— „А не бачив ти тут салдата?“

„Ні, не бачив,“ — відповів хлоячина. Капітан повернув коня та став розглядати ся за вартівником.

Лазар лиш ждав сього. Він вмить витягнув з-за пазухи револьвер, змірив у голову капітана та вистрілив. Поцілив.

Капітан повалив ся на землю. Миттю сів Лазар на капітанового коня та вітром поніс ся в ліс за визволеними.

Здогонив їх, та показуючи коротшу дорогу, дістав ся враз з ними щасливо до австрійських передніх чат, а далі до табору нашої армії.

* * *

Слава про вчинок Лазаря рознесла ся по цілій околиці. Генерал, що був начальним вождом у сїй стороні, велів привести до себе малого героя.

— „Якої нагороди жадаєш за твоє діло?“ — спитав його.

Лазар спаленів, але щиро та сміливо відповів: „Найбільша нагорода для мене буде, як позовите мені остати при війську. Хочу помагати визволяти Україну з московської неволі!“.

Се так подобало ся генералови, що казав його перебрати у військовий мундір, а за геройський вчинок надав йому степень „цутсфіера“.

„Малий цутсфірер,“ (так звала Лазаря ціла армія), остав щасливий в полку, віддав ще не одну важку прислугоу нашому війську, та проявив ще не раз свою сміливість, відвагу, проворність та любов рідної землї.

Так сповнила ся дітчча мрія хлопця. Мав нагоду станути в обороні рідної землї.

В лютім 1915.

Северина Кабаровська.

Зазив!

Не хиляйте в низ пропора,
Лиш держіть його високо
І не знайте що покора,
Хоре серце, думка хора;
Хоч слізми заходить око —
Не хиляйте в низ пропора,
Лиш держіть його високо!

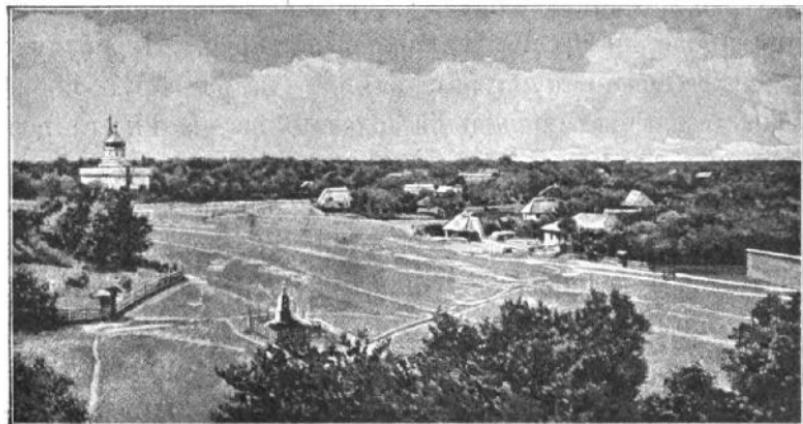
Мас беріг кожде море,
А по бурі йде погода.
Хто борбу веде — поборе!
Хто терпить лиш — тому горе!
Шкода сліз, терпіння шкода! —
Мас беріг кожде море,
А по бурі йде погода.

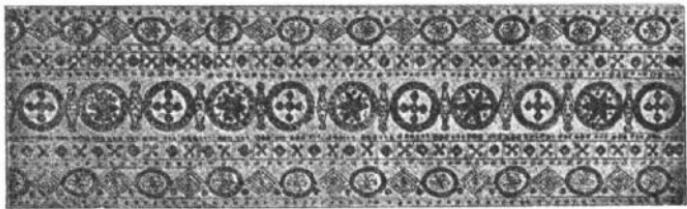
Хоч поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.
Поки серце не змарніло
Йдім до бою бодро, сміло,

„Ще не вмерла! — Так нам Боже!“
Хоч поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.

Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани.
Хоч звалить нас заверуха —
Нарід обновить ся з духа
І обновлений повстане.
Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани!

Богдан Лепкий.

Листи Марусі.

...З-під ліса висунули ся перші ряди Стрільців і ступали поволі, виміреним ходом за висуненими вперед патрулями.

Сотник розглядав ся бістро по околиці. Перед його очима розстилила ся прекрасна долина, оточена з трох сторін темною смутною лісів, застелена грубою верствою снігу.

Перші привітали їх тут проміння сходячого сонця, що проредли ся поміж вершками дерев. Пересунулися лагідно по мундурах, замиготіли на зброй, відблились ярко на стрілецькій відзнакі на шапці, та розстилили ся перед ними ясною стежкою.

По замерзлім снігу миготіли красками дуги, сипали жемчугами... Всюди тихо; закаменіла земля не віддихає, — дерева задубіли — ніякого знаку життя.

Завмерло все.

Лиш вітер що хвилюні збиває тумани снігу, пересуває по склистій поверхні, круить, підриває і насипає то тут то там білі могили.

З хатів, що розложили ся віночком над вючим ся потоком, серед сеї затишної долинки, — лиш звалища і згарища, покриті білою скатертю снігу.

Се знак воєнної заверухи, яка щойно туди пропалила ся . . .

Пусто а однаке бистре око сотника запримітило темну пляму на снігу, подібну до малої мушки, що поволі посувала ся від противного боку долинки.

Дав знак — відділ спинив ся.

Якась мала стать, закутана в лахмітте, з трудом перебиває ся замерзлим снігом в сторону ліса. Вітер шарпає одежиною і розвіває кінці хустки — як крила.

. . . Хто се? Що робить ва сім побоєвищи? — подумав сотник. Чи не зрада?!

„Хлопці!“ — кликнув — „ловіть те, що там видите і приведіть сюди!“

Приказ виповнений.

За хвилю невеличке дівча, дрожачи, стойть перед старшиною.

Дрібними закостенілими від морозу ручепятами затискає довкола себе подерту одежину; боронить ся від вітру, що силою вдирається поміж подерті хустки.

На питання сотника — що тут робить, де йшла, хотіла здається ся щось відповідати, а не може добути голосу з себе. Опустила безрадно руки і вдивила ся в него переляканими оченятами.

Вітер шарпнув сильніше одежиною і жмуток залишених листків вилетів з-за пазухи та розсипався по снігу.

Кинулись Стрільці, позбирали й подали сотникові.

„Ведіть її до села за лісом! Там маємо відпочинок, там справу розгляну!“

Дав знак, похід рушив.

З темного ліса висували ся даліші ряди, розтягали ся вужем по долині і губились з противного боку поміж деревами, в темній глубині ліса.

Долина завмерла. Лиш вітер гуляє, знімає тумани снігу — спіле свіжі могили.

* * *

Мала, на-пів розвалена хатина край села, то кватира старшини.

Стрільці розложили ся табором.

ГоряТЬ огні, гамір, метушня; тут і там вибухає щирий, веселій сміх.

Не журяТЬ ся. Ідуть в бій весело, з повною вірою, що здавлять ворога, обороняТЬ свій рідний край, добудуть славу! Сотник не думає про відпочинок. Сидить у хатині, похиленій над пожовклими картками, що випали дівчині і пильно читає.

Не зрада се. На клаптиках паперу, простими, ширими словами списала Марійка листи до свого батька. Звичайні дитячі листи, — а такі сердечні, такі ширі та вірні в описах пережитих днів горя, що очий не може від них відірвати. Перекинув кілька карток і знов читає.

„Татуню мій! Дорогий Татуню! Як нам тяжко без Вас — як прикро! Та коли подумаю, що Ви боите ся за вітчину, за волю й славу, — лекше стає на серці.

Бабуня журяТЬ ся і плачуть. Я читаю їм нераз Ваші книжки про Україну, про Хмельницького, про війни, то й вони забувають про горе. Тоді гадаю собі, що і я пішлаб битись з ворогами. У селі тепер бо-

гато Стрільців. Все приходять нові відділи — та пливуть даліше, мон велика синя ріка. Я так люблю дивити ся на них, бо все мені здається, що Вас там увиджу. Днями виглядаю... Раз побачила я наші стрілкині. Очам не хотіла вірити, що се дівчата. Які вони гарні в мундурах — які гарні і славні ті наші дорогі дівчата!...

Лице сотника, огоріле від вітру і морозу, прояснилося щирим усміхом.

Взяв до рук останній лист.

„Любий, Дорогий мій Татуню! Писала я до Вас — писала, але листів не було як дальше передати. Знайшла я ще останню картку зі зшитка, та знов пишу, щоби Вам сказати, що з нами діяло ся. Ще живемо та Вас ждемо, про Вас мріємо. Сама тепер понесу листи до міста, — а може стріну наших Стрільців. Просити їх буду і молити, щоби передали Вам вістку про нас.

Ми з бабунею живемо тепер в лісі, у ямі; обійтися наше спалене: знищено все; — і голод до нас заглядає. Але найбільше горе минуло. Як ми се пережили, сама не знаю. Бог нас стеріг! Гармати ревіли день і ніч. Чути їх було щораз близіше, а огністі кулі тріскали з гуком та спадали на село. Люди по забирали, що могли і серед ночі утікли в ліс. Про нас забули, наша хата на боці.

Ми з бабунею позносили, що могли, у печеру над проваллем, а самі лишилися в хаті. Жаль було її кидати, та жалко стало мені ранених, що їх тут принесли.

Як вони бідні терпіли, як мучилися! Мені і кулі не були вже страшні, а серце стискалося з болю.

Я помагала їм як могла: приношу їм свіжої води, грію воду на чай, перевязую рани, потішую та розважаю, щоб хоть на хвилю забули про біль.

Так минуло кілька днів. Борба змагала ся — вороги напирали сильнійше і підступали під село.

Ми замкнулися в хатині, лиш молимося та надслухуємо... Стало тихо. Нараз чую: хтось добуваєся до дверей. Ноги задріжали підімною. Заглянула через шпарку, — то наші. — Я відчинила.

„Покажи нам найкоротшу дорогу лісом до Лужан. За нами гонять!“ Я накинула хустку, побігла вперед, вони за мною. Посипались за нами кулі. — Страшно було.

Я спрямила їх гущавиною на стежку, а сама вернула ся.

Боже мій, Боже! Що я тут застала, що перебула — не хочу й споминати. У хаті повно Москалів.

Хотіли знати, куди я наших вела. Кричали і просили — обіцяли нагороду, і казали що повісять. Надумай ся! — крикнули, поставили сторожу і пішли.

Я малаб сказати, де наші пішли, — я мала би зрадити своїх?! Ні — лучше смерть, лучше згинути!!

Смеркло ся. Бабуня присунули ся до мене, та зашепотіли:

„Дитино, втікаймо! — Вони замучать тебе — я сего не пережию.“

Я на силу двигла ся. Ми висунулися заднimiми дверми та яром понад річку у ліс до нечери. — Виратувались!

Минали дні довгі та сумовиті. Гук гармат чути було що раз близше, щораз страшнійше, аж земля дріжала.

Одного дня гамір і крик збільшив ся. Борби почалися знов.

Я висунула ся з ями та виглянула:

Що за страшний вид! З нашого села лиш тут і там стелить ся дим. Долиною втікають в неладі вороги, а поле застелене трупами.

Я сказала се бабуні. Ми впали на коліна та молилися о побіду. —

Так перебули ми ніч. Ранком я виглянула із ліса.

На нашій долині тихо. Лиш жовніри ховають по-гібших. Відтак впав великий сніг та покрив все грубою верствою.

Ми вже вільні. Бог милосердий охоронить нас; не дасть і тепер загинути. — Лиш коби Ви, Дорогий Татуню, були здорові. — Щоби Вас бодай на хвилину побачити та натішитись Вами!

Я пташкою полетіла би до Вас, коби лиш знала, куди.

Сотник скінчив читати.

Коло порога стоїть скулене дівча. Хустина зсунулась з голови і відслонила ясне волосе, високе чоло, та темні, задумчіві очі, що ніби вогнем палали на змарнілім личку.

Глянув на неї прихильно, підійшов, погладив по головці та приторнув до себе. —

„Не бій ся, дитино“ — сказав зворушеним голосом — тепер вже все знаю. Ти добра, щира дитина!
„Якожж ти зовеш ся?“

„Марійка Чувай — Степана.“

„Степана Чувая?“ — підхопив скоро старшина — „він служить при наших Стрільцях.“

„Так.“

— Якже вдала ся в батька, — подумав. Степана знає добре. Се десятник його відділу, відзначений за хоробрість. Лежить бідака тепер у шпитали. — „А де ти йшла, дитино?“

„Я ішла до міста, далеко. щоби передати листи до татуя. Я вийшла, що й бабуня не знали, а були би не пустили.“

„Ta-же ти могла загинути на морозі!“

„Ні, я не загину, мене Господь стереже,“ — сказала з повною вірою.

„Ти добра, мудра, славна дівчина. Щоби таких більше! Листи татуню дістане, а тебе з бабунею відошлю у безпечне місце і там будете татуя дожидати.“

Оповів також дитині дещо про хоробрість її батька. Слухала з розширеними зіницями та зачервонілим личком і стримуючи майже віддих . . .

Зі двору плила тихо пісня стрільців, готових до дальшої дороги:

„Ми поляжем, щоб волю і славу і честь

Рідний краю, здобути тобі! . . .

* * *

Шпиталь. Біло одіті лікарі, доглядачі й доглядачки з червоними хрестами на раменах тихо пересувають ся коридорами і комнатами, де лежать ранені жовніри.

Високими вікнами вливають ся цілі потоки латідного сонячного світла. Його лучі блудять по стінах, спливають на ліжка хорих, пестяте їх голови, та ясною смugoю стелять ся по підлозі.

Кімната переповнена хорими. Один спить та мріє про хату та рідню, другий маячить у горячці; інший перевертає ся з боку на бік та тяжко зітхає. —

На однім ліжку сидить опертий о подушку мучина, із перевязаними грудьми та блідим лицем. Темними очима, повними смутку, вдивляв ся перед себе.

Не так болять його рани, як думка про рідню. Лишив єдину донечку, свою улюблену Марійку і стареньку матір.

Де вони, що діє ся з ними? Чи живуть?

Знає, що в його селі була боротьба, і людий з села бачив — а про них ніякої вістки . . .

Примкнув очі. Перебігає думкою своє життя. Все стойть ясно перед очима.

Дитячий вік, парубоцький, читальня, школа, де заходив вечерами до учителя по книжки. При його помочі став свідомим чоловіком. І він пішов на поклик до боротьби. Чи живе він? . . .

Пригадує своє щасливе життя з жінкою. Ангелом була для него, щастем. Та не довго . . . Вмерла. Лишила ся дитина, — Марійка. На неї перелляв усю любов. Стала йому цілим світом. Учив її, нестив, тішив ся нею, стеріг як найбільший скарб. Деж вона тепер? Певно загинула! . . .

І снують ся думки; розум розважає — а серце болить.

До ліжка зближає ся тихо сестра-доглядачка.

„Пане Степане Чувай — до Вас лист.“

Цілий задрожав. Лист — до него? . . . Дрожачими руками отворив лист. Се від Марусі — се її письмо!

Перебіг очима письмо. Побачив дописку сотника:
„Дитина Ваша і Матір здорові. Чекають Вас у місті...
Листи доньки посилаю. — Читайте!

Честь таким донькам! Слава таким дітям!“ . . .

Листи доньки розсипали ся по постели. Нестримані слізози радості спадають каплями на папір і в промінню сонця мерехтять як дорогоцінний кристаль . . .

Володимир Кабаровський.

Наша Україна.

Ми, українські діти, мали свою рідну хату й добре нам було жити. Та прийшов лютий ворог, забрав нам її, а сам хоче у ній газдувати. Ми осталися без даху над головою. Нам студено, блукаємо чужинами голодні, босі. Нечуємо дорогих, милих звуків рідної мови. Не бачимо близьких нам осіб, знайомих місць. І тужно нам за тою хаткою, за садочком, за рідним селом і землею рідною; тужно нам за нашою широю українською мовою, за доброю родиною. В одне лише думаемо та питаемося: Коли вже повернемо у свою рідну хатину?

* * *

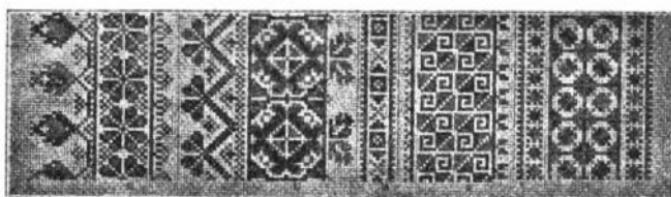
Так само бідує тепер іувесь наш український народ. Мав він свою власну державу із своїми своєбідними порядками. Слава про неї лунала далеко й широко. Перед нею, перед Україною дрожали зі страху сусідні держави, що її тепер гноблять. Як чудова квітка процвітав наш народ у своїй державі і правив сам собою. Добре було жити Українцям у своїй державі.

Але підкрав ся лютий ворог, позавидував нам золотої волі, позавидував нашого добра і зробив нас невільниками на нашій землі. Забрав нам все, що ми

мали, закував у кайдани наше тіло й нашого духа. Кровавій ріки пошлили у море, а чорні могили пови-ростали берегами. Се було так давно, ми вже так звикли ходити у ярмі, що й забули про нашу давню волю та славу. Аж війна пригадала нам її. На звук воєнної сурми, наша українська молодіжь перша скочила ся визволяти народ із неволі. Горами та долинами проливає кров, щоби нам вибороти краще життя. І тепер цілій український народ глядить з подивом на свою молодь, як на тих, котрі мають привернути все, що втратили предки.

І всі ми віrimо, що знов зяєсніє Україна усею красою перед світом, як сияла давнійше. Бо всі ми знаємо, що наше найперше бажання, наше найвище добро, наша надія і щастє, се рідна, самостійна українська держава.

Народний імн.*

Іще не вмерла Україна, ні слава ні воля,
Іще й нам, браття молодій, усміхнеться доля:
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Душу, тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду!

Ой Богдане, ой Богдане, славний наш гетьмане!
На що дав ти Україну Москвялям поганим?!
Щоб вернути її честь, ляжем головами,
Назовем ся України вірними синами!

Душу, тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду!

* Значить: пісня.

П. Чубинський.

**Vom Preßbureau
des k. u. k. Kriegsministeriums genehmigt.**